



Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

ANTÍNA FILOZOFA V NITRE NYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

ubomíra Cibu ová



PDF
Complete

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

ONTMTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
LNÝCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA

Rómstvo (š romipenõ) ako základná kultúrna charakteristika tradi nej rómskej kultúr

Bakalárska práca

TMudijný program: Sociálna práca

TMkoliace pracovisko: Ústav romologických štúdií

TMkolite : Doc. PaedDr.,PhDr. Lýdia Lehoczka, PhD.

Nitra 2010

ubomíra Cibuvová



*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

akujem mojej –kolite ke práce
Doc. PaedDr.,PhDr. Lýdia Lehoczka, PhD
za cenné odborné rady a usmernenie, ktorú mi poskytol pri vypracovaní bakalárskej práce.

CIBU OVÁ, ubomíra: Rómstvo (šromipenõ) ako základná kultúrna charakteristika tradi nej rómskej kultúry. (Bakalárska práca) - Univerzita Kon-tantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Ústav romologických štúdií a Kultúry : Doc. PaedDr.,PhDr. Lýdia Lehoczká, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc). o Nitra : FSVaZ, 2010 40 s

Autorka sa v práci zaoberá charakteristikou základnej tradi nej kultúry Rómov. V prvej kapitole rozoberá pojem a hodnotu Rómstva. Venuje sa charakteristike tradi nej rómskej rodine, ktorá tvorí základnú hodnotu v zmysle rómskeho ponímania rodiny. Charakterizuje podstatné prvky Rómstva pod a ktorých fljú a vykonávajú ich ako základný a prirodzený vzorec správania sa. Rozoberá rituálnu ne/ istotu, ktorá je základnou a rozsiahlou kategóriou Rómstva. Venuje sa deleniu a charakteristike kultúrnych vzorcov správania sa Rómov (Pa iv, Phuripen, a ipen, Manu-ipen), ktoré tvoria zjednocujúci komponent v rómskej kultúre. Opisuje pravé Rómstvo ola-ských Rómov a ich základné kultúrne zvyky. Spomenula sú asný spôsob Rómstva v ola-skej komunite. V druhej kapitole rozoberá postavenie rómskej fleny v tradi nej rómskej rodine, zvyky a oby aje. Porovnáva fleny v ola-skej rodine a rodine rumungrov. Zaoberá sa tradi nými rómskymi remeslami, ktoré tvoria tradi né romipen ifle rómstvo. Charakteristikou Rómskeho etnika je typický odev, ktorý autorka spomenula a rozobrala typické obydlie Rómov v tradi nej rómskej kultúre. V tejto kapitole sa autorka venuje aj rómskemu jazyku, ktorý je nerozlu nou a poznávacou sú asou rómskeho etnika. V tretej kapitole autorka rozoberá sociálnu innos , komunitnú a terénnu sociálnu prácu s Rómami. Taktiefl spomenula základne sociálne problémy, ktoré v komunite vznikajú a spomenula vzdelanostnú úrove Rómskeho etnika ako sociálny problém v spolosti. V diskusii autorka vyjadruje svoje názor na danú tematiku.

K ú ové slová:

Rómstvo, rodina, ola-ský Rómovia, tradi né remeslá, komunitná práca.

CIBU OVÁ, ubomíra: Der Roma als die gr ndliche charakteristik kulturwert bei dem traditionell kultur den Roma. (Bakkalaureat arbeit) ó Universität Konstantin Philosoph in Nitra, Die Fakultät soziale der kunde und den Gesundheit, Das Institut roma die studie ó Der Ausbilder: Doc. PaedDr.,PhDr. Lydia Lehoczka, PhD. Die Abstufung (der) Gewerbeunterricht der Qualifikation: Bakkalaureus (Bc.) ó Nitra, FSKAG, 2010 40 s

Der Autor des Werkes befasst sich mit den grundlegenden Merkmalen der traditionellen Roma-Kultur. Das erste Kapitel behandelt den Begriff des Wertes Rómstvo. Er ist charakteristisch für die traditionelle Roma-Familie, die den wesentlichen Wert dar im Hinblick auf die Wahrnehmung der Roma-Familien. Charakterisiert die wesentlichen Elemente rómstva, unter denen sie leben und sie durchführen, wie wichtig und natürlichen Verhaltensmustern. Der Autor beschreibt das Ritual ne / Reinheit, die eine breite Kategorie und rómstva ist. Er ist die Teilung und kulturellen Mustern Merkmal der Roma (Pa iv, Phuripen, a ipen, Manu-ipen), das einigende Element der Roma-Kultur zu bilden. Beschreibt das Recht rómstvo Ola-skych Roma und ihre grundlegenden kulturellen Gewohnheiten. Sie erwähnt die Art, wie sie rómstva Ola-skej in der Gemeinschaft. Das zweite Kapitel beschreibt den Status der Roma-Frauen in traditionellen Roma-Familien, Sitten und Gewohnheiten. Vergleicht man Frauen in der Familie Ola-skej Rumungrov Familie. Es befasst sich mit der traditionellen Roma-Handwerk, dass die traditionellen rómstvo sind. Charakteristisch für die Volksgruppe der Roma ist ein typisches Kleidungsstück, welches der Autor erwähnt und diskutiert die typische Behausung der Roma in der traditionellen Roma-Kultur. In diesem Kapitel konzentriert sich der Autor auf die Roma-Sprache und Bestandteil der Entdeckung der Roma-Gemeinschaft. Im dritten Kapitel erörtert der Verfasser der Sozialen Arbeit, Gemeinschaft und Bereich soziale Arbeit mit Roma. Sie erwähnte auch die grundlegenden sozialen Probleme, die in der Gemeinschaft entstehen, und stellt fest, das Bildungsniveau der Roma als ein soziales Problem in der Gesellschaft. In der Diskussion äußert der Autor seine Ansichten über das Thema.

Die Schlusselwort(er):

Der Roma, die famielie, traditionell des Gewerbes, die Kommunität arbeit.

ÚVOD	6
1. Rómstvo ó š Romipenõ	7
1.1 Základné znaky tradi nej kultúry Rómov	9
1.1.1 Rodina	9
1.1.2 Rituálna ne/ istota	10
1.1.3 Pa iv, Phurpien, a ipen, Manu-ipen	11
1.2 Rómsvto šRomipenõ ola-ských Rómov	12
2. Tradi né Rómske remeslá	17
2.1 Postavenie feny v tradi nej rómskej rodine, zvyky a oby aje	20
2.2 Odievanie	22
2.3 Bývanie	23
2.4 Rómsky jazyk	25
3. Komunitná a terénna sociálna práca s Rómami	26
3.1 Vzdelanie Rómskeho etnika	30
4. DISKUSIA	32
ZÁVER	37
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	38

Rómovia. Jedna z najviac spomínaných tém v našej spoločnosti. Sú menšinou fljúcou na Slovensku a ich flivotný flýl, spolu s problémami ktoré prináa sa zara uje medzi najdiskutovanejšie v masovokomunikačných prostriedkoch.

Písali a píu sa o nich rôzne knihy, publikácie, vypracovávajú sa rôzne projekty. Prevaflnú väšinu dokumentácie však tvorili nerómsky obyvatelia. Avšak v posledných rokoch sa rómskou tematikou začali zaoberať aj samotní Rómovia, ktorí opisujú pravý flivot Rómov a podieajú sa na vyvrátení niektorých skreslených názorov na Rómsku menšinu. Analyzujú rómsku kultúru, správanie, rómsky jazyk, snažia sa priblífiť odlišné správanie sa Rómov našej spoločnosti. A rovnaký je aj cieľ tejto práce. Priblífiť sa ku kultúre Rómov a poukázať na ich rómske remeslá, správanie, ktoré pramení z ich Rómstva.

1. ROMSTVO „ROMIPEN“

Špecifikom Rómov na celom svete sú ich vlastné etnické vlastnosti. Je to historicky vytvorený súbor pravidiel, vnútorných zákonov a noriem, hodnotového systému a normatívneho správania z oho vyplýva ich tradičný spôsob života a kultúry. Vedomie spoločného rómskeho pôvodu je práve jedným zo základných etnoidentifikačných znakov, subjektívnym predpokladom formovania svojej etnickej identity a vedomého zaradenia sa k rómstvu (Rosinský, 2006). Rómstvo v sebe zahŕňa životný štýl Rómov. Príbuzenské vzťahy Rómov sú posvätné. Zatvorenie manželstva a výchova detí vedú k vytváraniu rodinných zväzkov. Tie sú základom sociálnej ekonomickej organizácie s pevnými pruhými pravidlami rómstva. Kastový spôsob života, ktorý sa uplatňuje v Indii sa donedávna zachovával aj v rómskej komunite. Styky Rómov a rómskych spoločností boli ovplyvnené kastovým vymedzením: príslušníci jednej skupiny (kasty) mali obmedzené alebo zamedzené kontakty s inou skupinou (kastou). V prístupe Rómov k životu zostalo veľa z viery Indov. Orientujú sa na základe akéhokoľvek kompasu vnútorných pocitov a vnímaní. Každý jeden Róm sa s rómstvom narodí a nosí ho v sebe, preceňuje ho a žije s ním. Pre Rómov sú základom svojho rómstva deti. Sú radosťou, ale aj zaistením budúcnosti. To sa odráža aj v živote rodiny. Rodina je nie len po etne vecná, ale aj viacgeneračná. Spolu žijú rodičia, deti, starí rodičia, strýkovia, tety, bratrance a sesternice. Je navyše jednotná s pocitom istoty a solidarity. Výchova je založená na samostatnosti. Dieťa je obkolesené množstvom starších ľudí ku ktorým sa učí od detstva k dospelosti. Kultúra a spôsob života Rómov je charakterizovaná špecifikami, ktorými sa odlišujú od majoritnej spoločnosti (Cangár, 2003). Oveľa presnejšie kategóriu romipen vymedzuje A. Bartosz. Definuje ju ako súhrn rómskych tradícií a zároveň spôsob života v zmysle týchto tradícií. Manifestuje sa najmä používaním vlastného jazyka a to nie len vo vlastnej skupine, ale i v komunikácii s príslušníkmi iných rómskych skupín. Zároveň znamená solidaritu so svojimi súčasťmi, nezištnú pomoc svojim, znamená správanie sa k svojim, dodržiavanie starých obradov a rituálov. Romipen je zásada a vzorec správania sa i k majorite. Slúži na diferencovanie jednotlivých skupín v opozícií svojich ozajstných istých Rómov (a nie Roma) a nie svojich nie ozajstných istých (nanešťastne a nešťastne, dupki, phuj Roma, p-are, o-are a pod.) (Poláková, 2005).

romipen je: š základ hodnotového systému Rómov, tvorí piesne, tanca, hudby ...magické prvky a v neposlednom význame postavenie starých fien a muflvõ (Lehoczká, 2005, s.57).

Romisti Stojka, Pivo vyjadrujú rómstvo ako súhrn hodnôt a zásad, ktoré sa šfijjúõ: ide s Rómom po as celého flivota... ak si ho chceme udrfla , musíme dodrflia a cti si rómske zvyky: šrómstvo je nieko ko zásad, ktoré musíme v na-om flivote vies tak, aby kaflký vedel, fle sme Rómovia ... sú to: ola-ský jazyk a re , kmotrovstvo, krst, zásnuby, svadba, rómsky súd, vz ah k najblifl-ej a vzdialenej rodine, úcta, vin-, piese , tanec, obliekanie a rómske menáõ (Stojka, Pivo , 2003).

Rómstvo ako významný sebaidentifika ný faktor, vytvára pocit Rómskej spolupatri nosti, etnického povedomia k rómskemu etniku. Sprevádza Rómov po celý flivot od narodenia afl po smr , vytvára re az kultúrnych hodnôt, ktoré sa tradujú po predkoch (materinský jazyk, tradície-zvyky, obrady, hudba, spev, tanec, umelecké prejavy, etika, morálka, komunikácia). Tvorí ur ovanie noriem a zásad, pravidiel správania sociálneho statusu jednotlivcov i celého spo lenstva k vlastnej skupine, ale aj k ostaným. Je vyjadrením vz ahov príbuzných v rámci kme ovo/rodovo/rodinnej príbuzenskej -truktúry, rituálnej istoty a ne istoty i subetnickej diferenciacie. Najpodstatnej-ou sú as ou romipen sú vzorce správania sa a zásad kultúrnej identity:

- o manu-ípen ó udkos
- o a ípen ó vo význame vyjadrenia pravdy, úcty k pravde, estnos i, charakternosti Rómov
- o phuripen ó staroba a jej úcta k nej, osobitným postavením k starým u om, ktorí sú re-pektovaní
- o pa iv ó úcta, prejavovanie úcty, základné pravidlá prejavovania správania sa rómov v tradi ných rómskych vzorcoch.

Tieto zásady vytvárajú vo vä -ine rómskych komunít zjednocujúci komponent v rómskej kultúre. Pod a týchto zásad Rómovia vyjadrujú svoje romipen a je pre nich skuto nou hodnotu ich flivota, pod a nej myslia, konajú. Rómske príslovie hovorí : je dôleflité by lovekom, ale e-te dôleflitej-ie je by Rómom (Lyko, Lehoczká, 2009). Rómovia radi zdôraz ujú predov-etkým svoj tradi ný zmysel pre pospolitos ktorým sa odli-ujú od majority. Zmysel pospolitosti prejavujú svojou pohostinnos ou vo i známym aj nezáмым Rómom do istej miery aj vo i majorite. asto hovoria fle ich pravé rómstvo sa v dne-nej

ispôsobujú majorite. Hrdos na vlastný národ sa vytlá a (n, 1998).

1.1 Základné znaky tradi nej kultúre Rómov

Kultúrne tradície, kultúrna identita, hodnotový systém a identita jedinca navájom úzko súvisia. Kultúrne tradície formujú kultúrnu identitu, obe vplývajú na hodnotový systém loveka a ten je základom identity osobnosti. Kultúrnu tradíciu mofno definova ako výberový súbor hodnôt, znakov, produktov a vzorcov správania sa z kuktúrno-historického bohatstva spoločnosti, ktorý odráfla duchovný svet, flivotný –týl a komunika né zvyklosti sú asnej generácie ó a tá ich v tejto podobe odovzdáva generácií nasledujúcej. Kultúrna tradícia vfdy osciluje medzi zachovaním a zmenou. Okrem tradícií, kultúry a –pecifckej identity spoločnosti má na vplyv hodnotová orientácia a vzory správania (Poláková, 2002). Najdôleflitej–ou kultúrnou jednotkou v Romskej kultúre je rodina.

1.1.1 Rodina

Je základnou sociálnou jednotkou rómskej kultúry. Rodovo-rodinná príslu–nos tvorí dôleflitú vrstvu kultúrnej identity Rómov. Tradi nú rómsku rodinu charakterizuje Dávidova ako patriarchálnu ve korodinu, patriacu do –ir–ej rodovo endogamnej skupiny. Rodinné vz ahy, –truktúra a hierarchia rodiny i rolí jej lenov záviseli od vz ahu skupinových zákonov, ktorými boli a do istej miery sú podriadené. Príbuzenskú pospolitos , ktorú tvorí 3 afl 5 generácií, ozna ujú Rómovia ako ó fami ija. Stretávame sa v–ak aj s ozna ením fajta (rod) s dôrazom na vertikálnu líniu po otcovej (pal o dad ó rod otca, pal e daj ó rod matky). Rodina má samozrejme významné poslanie v zachovávaní –pecifck vlastnej kultúry, teda jednotlivých socio- kulturných prvkov kultúrnej identity Rómov (rodina a materinský jazyk, rodina a rómsky folklór, rodina a oby ajová kultúra, zvyky, obrady, magicko-ochranné prvky, zachovávanie romipen a iné) (Lyko, Lehoczka, 2009).

Rodina mala a má v flivote Rómov ve ký význam. Zabezpe uje svoje obnovovanie, výchovu detí a ich ochranu. Ur ovala pravidlá a zásady pod a ktorých sa museli lenovia riadi . Poskytuje Rómovi záruky, aby mohlo flí v harmónii so svojím okolím. Vo i okolíu vystupuje jednotne, konflikty preflíva spoločne. Negatívne hodnotenie jednotlivca sa týka

pre jednotlivca posil uje prestífl celej rodiny. V Rómskych rodinách je dôležitá súdržnosť a poriadok. Význam má aj rod, pôvod po otcovi, po matke. U Rómov znamená rodina široké spoločenské združenie dvoch až troch generácií. Vyznačuje sa mnohým etnosom. Deti sú najväčším – astým pretože sú nositeľmi rodu, sily a zabezpečenia obľavy a starostlivosti o starých členov v budúcnosti. Každé dieťa je vychovávané k samostatnosti, aby bolo schopné konať na svoju vlastnú päsť (Cangár, 2003).

Dieťa si tradične rómska rodina vysoko cenila. Matky sa najviac venovali najmä prvým deťom, ktoré keď dorastajú, starajú sa o svojich mladších súrodencov. Dodnes majú významnú úlohu pri výchove detí starí rodičia. Dievčatá boli vychovávané tak, aby v 14 až 15 rokoch boli pripravené vstúpiť do partnerského zväzku. Otec sa ujímal výchovu chlapcov od ich piateho roka. Úmerne veku a fyzickej zdatnosti pomáhali pri domáckych prácach. Postupne otec začal synov aj vlastnému remeslu alebo zamestnaniu. V hudobníckych rodinách nebolo zriedkavosťou, ak už v 12 až 13 rokoch chlapi hrávali v kapele (*bande*) spolu s otcom a so strýcami. Rozsiahle výchovné povinnosti mal voči svojim mladším súrodencom aj najstarší brat (*baro phral*). Najstarší brat mal veľkú zodpovednosť voči sestram, a to hlavne v obse dospievania, keďže dozeral na ich vzťahy. Obyčajne najmladší syn zostával v rodinnej príbytku a postaral sa o rodinu až do ich smrti. V rodine *ó famelii* sa deti učili dobrému správaniu a osvojovali si *romipen* – rómske tradície a etiku (Mann, 2006).

1.1.2 Rituálna neistota

Je rozsiahlou kategóriou v rómskej kultúre. Rómovia určujú šhranice voči iným Rómom a nerómom v definovaní základných postojov a definovaní tých, ktorých považujú za rituálne istých a rituálne neistých. Nejedná sa o význam jej fyzickej podoby, ale o rituálnu, v spojení s množstvom symbolov, znakov a ich významov podľa rôznych kritérií. Jedná sa už o prípravu alebo konzumáciu konkrétneho jedla, určitého druhu mäsa, hygienických otázok, alebo sociálnej komunikácie, interakcie spôsobu uchovania tradícií. Hodnotia sa najmä prvky rómstva, ktoré ako základná kultúrna hodnota v rómskej kultúre, vstupujú do všetkých oblastí života Rómov. U Rómov, ktorí patria do tých skupín, ktorí výrazne dodržiavajú tradície (na Slovensku sú to Olšský Rómovia). Za rituálnu (ne) istotu

rodových stereotypov, ktoré sú presne vymedzené. Osz uvádza neprístupný spôsob umývania celého ľudského tela v jednej vode alebo umiestnenie sociálneho zariadenia v blízkosti priestoru na prípravu a konzumáciu a iné. Každá skupina, ktorá dbá o prísne udržiavanie stanovených noriem a pravidiel, ktoré sú premietnuté do zvykov a obyčajov, si o sebe myslí, že práve oni sú tí špraviví Rómovia, rituálne čistí (šamare Roma a sú označení ako špo-kvrneniví ..(mahrimo, magerdo, prasto). Normy a zásady znečistenia sú presne vymedzené rodovými nepísanými zákonmi a inštúciami, ako je napríklad šprastipeniv. Ich nedodržovanie sa trestá napríklad rímskym súdnym tribunálom (romano kris) udeľujúcim rôzne sekcie, tresty (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008).

1.1.3 Paiv, Phuripen, a ipen, Manu-ipen

Úcta je jedným z najhodnotnejších vzťahov a darov, ktorý sprevádza Rómov po celý život. Nezanemená dostáva sa, ale aj dáva sa. V zmysle romipen je úcta skutočne hodnotným a hlbokým vzťahom, je dávaním nie oho z náhovo vnútra. Pre Rómov sa stáva výzvou íť v istote mysle i srdca, je priestorom pre múdrosť. Pri vyznávaní úcty sprevádza Rómov obdiv a ocenenie schopností iného ľloveka. Najväčšiu úctu prejavujú starým ľlovecom. Sú nositeľmi harmonizácie životného ľloveka, rozumejú ľloveku, poznajú rôzne praktiky, vyznačujú sa prirodzenou múdrosťou. Úcta sa týka prejavov vo vzťahu k motrovstvu, príslušnosti v kmene, rode, v rodine, k mravným zásadám, k tradíciám, ku svojim koreňom, ku svojim predkom, ku kultúre, umeniu, k svojej identite. Úcta je cestou k rímskemu, rímsko je cestou k úcte (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2006).

Veľká váha sa kladie k pohostinnosti. Úctu k hosťovi prejavuje každý paivalo Rom. Je vecou prestíže, čím hosťovi ponúkne, aké formálne etikety pri tom poufije. Hierarchizácia pozícií pri stole sa dodnes zachováva, zvlášť je sledovaná pri rodinných oslavách akými sú napríklad svadba, alebo kar. Veľká váha sa kladie poctivosti ľlovekovi ó paivali rom i. Je to ľloveka, ktorá je dobrou manželkou, gazdinou, matkou. Iné kritéria sa kladú na slobodné dievčatá, inú pozíciu a normy musí rešpektovať ak je nevestou ó bori. Najvyššiu úctu požívajú v rímskej societe staré ľloveky ó phuri daj.

Phuripen je súbor vzorcom správania sa k starším ľlovecom. Je to imperatív úctivého správania sa voči starším ľlovecom. Prináleží nie len matke a otcovi, ale aj ostatným

stva. Váfi si a poslúcha starých udí, neopusti ich
bezvládosti najvä -ou úctou.

a ipen ako pravda je pravdovravnos , ktorá stojí v opozícii s chochadipen ó klamstvom
a podvodníctvom. Klamárom je v-ak len ten Róm, ktorý oklame a podvedie svojho
súkme ovca. Váha takéhoto morálneho deliktu je ove a men-ia, ako Róm podvedie
príslu-níka inej skupiny. V styku s šbielymiõ sa zásada a ipen nemusí uplat ova .
Sú as ou rómstva je aj manu-ipen ako základná morálno-etická norma. Týmto výrazom sa
vyzna uje udkos loveka, love enstvo (Poláková, 2005).

1.2 Rómstvo šromipenõ Ola-ských Rómov

Ola-ský Rómovia sú ve mi uzavretou a neprístupnou skupinou, so zna ne odli-ným spôsobom
fivota a kultúrou. Tvoría spolo ný národ. Hovorí, fe oni sú tí, ktorí tvoria pravé šromipenõ
a tak to potvrdzujú aj romológovia. Svoje pravé šromipenõ si udrfiavajú v tajnosti a je afké
sa priblífi ich myslieniu a konaniu. fiijú tak, aby sa vedelo fe sú Rómami od nepamäti afl pod
dnes na rozdiel od usadlých Rómov. Pravé preto sa ozna ujú tými pravými (Stojka, Pivo ,
2003).

Nazývajú sa Vlachike Roma, alebo Vala-ský. Do roku 1959 fiili nomádným spôsobom fivota.
Dnes majú vlastné komunity a osady. Ich charakteristickou vlastnos ou je súdrfnos .
Zachovávajú si archaické prejavy v duchovnej kultúre i folklóre. Aj v komunite Ola-ských
Rómoch nachádzame dve skupiny. Segregovaných, ktorí fiijú v absolútnej chudobe, sú
kultúrne závislý s bohat-ích , ktorí vä -inou zastávajú rady rómskych súdov (Cangár, 2003).
Typická šromina/romipenõ tvorí rómsky súd ó romano kris. Rie-i závafné priestupky
a previnenia v komunite medzi Rómami. Najzávafné-ími sú nedodrfiavanie rodinných
vz ahov, cudzoloftvo a nevera, ruva ky, ne isté rodinné úmysly (ke sa do cudzoloftva
dostáva svokor s nevestou) . Na ele stojí hlavný rómsky sudca, ktorí je zvolení pre svoju
múdro a spravodlivos . Ude uje tresty vä -inou finan né (od-kodnenie), aby sa Rómovia
nedostali do väzenia. Stávajú sa problémy napr. tzv. ne istých úmyslov pri ktorom môflu
vynies ten najhor-í trest pre ola-ského Róma a to vyhostenie z komunity. Potrestaný Róm má
zákaz zhovárania sa s ostanými Rómami okrem svojej najblif-ej rodiny (Lehoczká, 2002).

Pre vä -inu spolo nosti rómske súdy sú nie ím exotickým, pre niektorých ne istým. Systém
morálnych súdov existoval aj u iných vrstiev Rómov nie len u ola-ských aj v dedinských
pospolitostiach. Postavenie star-ích muflon (star-ina) bolo výnimo né. Vyná-ali súdy nad

Príkazom brata sídu je zalofnené na vlastnosti kaľdeej etnickej skupine (Luffica, 2004). Je len o vnútorných záležitostiach komunity (ochranca morálky a rómstva). Najvyším trestom pre Rómov je vyhlásenie za neistého ošmagerdoš. Príkladom vylúenia a vyhlásenia za neistú bola poškápočka a spisovateľka Bronisława Wajs o Papisza, ktorá zasvätila poškého romistu do tajov oľských zvykov (Stojka, Pivoš, 2002). Luffica uvádza, že najhoršie vylúenie pre Róma je doffivotné z vlastného spolovenstva (špischaroš-trvalé vylúenie). Opisuje pischarošie o horšie ako je smrť. Rómske obyčajové právo je mimoriadne prísne, bezpodmienečné a pre všetkých záväzné. Svojim normatívnym charakterom predstavuje ustálený kódex zamedzuje akékoľvek individuálne pokusy o zmenu odvekeho spôsobu života, myslenia a názorového sveta (Luffica, 2004).

Pre posilnenie kmeových a rodových väzieb oľský Rómovia uzatvárajú kirvimokmotrovstvo. Najastejšie si rodičia vyberajú kmotrov zo svojich najbližších (svojho brata, alebo sestru). Kmotrovstvo a šromipenš sú v úzkom vzájomnom vzahu, prostredníctvom kmotrovstva a aktu krstu sa udržia šromipenš a jeho jednotlivé zlofkky (Lyko, Lehoczka, 2009). Krstom dieťa a sa neradujú len rodičia a rodina, ale celá komunita. Najväším – astím je narodenia syna, pretože je nositeľom rodu a reprezentantom svojho rodu. Podľa rómskych zvyklostí do miestnosti kde je matka s dieťaťom nesmú vstupovať muflí iba ženy, pretože matka je ešte neistá. O istí sa len vtedy keď donesie z kostola svätenú vodu a pokropí ňou ostatných Rómov. Pri krste sa dávajú mená po krstných rodičoch. Môže sa stať, že Róm má dieťa s nerómkou a v tom prípade sa krstí nekoná v duchu rómskych tradícií a zvyklostí. Rómom je minimum a prevažujú nerómovia. Nie každá Rómka sa odhodlá na to, aby krstila nerómske dieťa, alebo dieťa Rumungrici. Vtedy je u Rómov smútok a krst sa vykonáva len v kostole bez rómskej oslavy, aby sa nedostali do reči a ohovárania inými Rómami. Pre Rómom má krst aj dodnes magickú funkciu. Krstom krstný rodičia preberajú všetky hriechy, ktoré ich krstí a urobí. Z tohto dôvodu sa dva razy do roka (Veľká Noc, Vianoce) sa na tzv. de kmotrov (ejs kirvengo) obdarovávajú krstný rodičia. Magické prvky (vkladanie predmetov do kolísky, zákaz sušiť plienky von na dvore a pod) boli asi prevzaté od okolitého obyvateľstva. V minulosti sa verilo na vílu Urmy, sudičky, ktoré v noci prichádzali k dieťaťu a určili mu osud (Horváthová, 2005).

V oľskej rómskej komunite je najdôležitejší mufl. On je predstaviteľom svojej rodiny. Zodpovedá za svoju rodinu. Mufl v rodine zohrával popredné miesto pred ženou, ktorá mala niššie postavenie. Rómsky zákon hovorí, že mufl je najdôležitejším článkom oľskej rodiny. Z pohľadu oľských Rómov nie je možné, aby sa žena porovnávala s muflom a nedaj bože by viedla rodinu. V tom prípade by bol mufl ponížený a na hanbu oľa tým by

vľdy na ěle rodiny. Každý muľ od narodenia je vedený predáva sa to z generácie na generáciu. Teda ľi rómstvo.

Ola-ský Rómovia majú jedno príslovie pod a, ktoré hovorí, ľe: *šKaľdý je Rómom, kto klobúk nosíõ* (Stojka, Pivo , 2002, str.,66).

Kaľdý Róm musí zodpoveda za to o povie o a pred kým vysloví. Z toho si Rómovia vytvoria vlastný úsudok i ovláda rómsku problematiku, alebo nie. Rómovi musí by vľdy preukázaná úcta i uľ sa stretne na ulici s pozdravom, alebo ke vstúpi do miestnosti tak mlad-í Rómovia mu vľdy uvo nia miesto na znak úcty. Ola-ského Róma, ktorý má váľnos a úctu u Rómoch spozna pod a klobúka na hlave a s palicou v ruke, ktoré sú neoddelite nou sú as ou ola-ského Róma (Stojka, Pivo , 2002).

Rómska ľena je druhoradou v ola-skej rodine po svojom muľovi. Ola-ské Rómky nemõľu medzi muľmi presadzova svoje názory ako Rumungrice. Zákon to nedovo uje. Tento zákon je od nepamäti a ľeny sú s tým zmierené. Rómska ľena má svoje miesto v kuchyni, pri výchove detí a musí stá pri svojom muľovi a podporova ho v dobrom aj zlom. Musia sa postara o dcéry, aby ich správne vychovali a u ili tradíciám. Ke má mladá Rómka na hlave ru ník znamená to, ľe sa stáva ľenou a musí si to zaslúľi tak ako ke muľ klobúk. ľena musí robi to o muľ povie. V ola-skej komunite vládne asto ľiarľivos . Ak by sa nebudaj ľena dopustila nevery tak muľ jej mõľe ostriha vlasy (symbolizujú krásu ľeny a po ostrihaní by znamenalo hanbu) , alebo doreza tvár britvou (jazvy by tak ostali po celý ľivot a ľena by bola ozna ená ľe spáchala neveru). Tradi ná rómska rodina je patriarchálna v celej Európe (Poláková, 2005).

Pekne oble ený Róm ur ite nebude bez pov-ímnutia. V minulosti ko ovní Rómovia nedbali na oble enie a -atstvo. Oble enie vä -inou pýtali do nerómov, ktorí k nim boli niekedy -tedrý a dali im dostatok oble enia, alebo ľiadne a chodili v roztrhanom -atstve aj nieko ko týľd ov. Boli asy ke si museli -atstvo ľobra na trhoch, alebo výmenou za nejakú slufbu. Niektorí Rómovia si kupovali drahé látky v obchodoch a odev si -ili samy. ľeny si -ili halenky, sukne, -atky, zástery a svojim muľom ko-ěle. Pouľľivali farebné látky kvetinového vzoru. Najpouľľivanej-ou látkou bol ka-mír. Sú as ou tradi něho rómskeho odevu sú aj dopľnky ako strieborné gombíky, ktoré si pri-ľvali na sukne, halenky a muľi na vesty. Obúvali si topánky (Ma arky). V rómskom obľiekaní nesmelo chýba zlaté -perky, ktoré znamenalo bohatstvo. Zlaté prstene, náhrdelníky a spony si nesmelo chýba na Rómskej ľene. Muľi nosili nohavice, ko-ěle, dlhý kabát , sako. Na hlavu si dávali klobúk (tradi ný muľský odev kaľdého Róma), obúvali si topánky, ľľmy (star-í Rómovia) . Pre star-ích Rómov nesmela chýba palica, ktorá bola ozdobená (u vajdov) rôznymi stuhami,

Ómnia dbajú na to, aby boli dobre obleené, lebo ako
obleenie si neijú sami, ale dávajú si inerómom. Vytratil
sa kamír, halenky, maárky, zástery ako predtým. Najviac kupujú tmavomodrú farbu
z ktorej si dávajú iní kostými krajírkam. Doplujú si to rôznymi farbami ako sú rufová i
ervená. Pekne obleená Rómska fena je symbolom dobre situovanej rómskej rodiny.
Obleením niekedy Rómnia naznaujú, fe sa majú dobre a niim nechýba. Sú aj taký
Rómnia, ktorí nemajú financie na to, aby mohli kupova svojim dcéram a fenám také
drahé veci. Takéto Rómky si kupujú atstvo vä inou na trhoch (Horváthová, 1964).

Rómske diev atá sa obliekajú tak, aby sa vyrovnali tým nerómskym. Sukne nosia nie tak
dlhé ako predtým s rozparkom. Tiefl nosia rifové sukne, ktoré si dávajú upravova pri
svojich krajírkach pod a svojich predstáv. K sukniam nosia halenky rôznej farby. Obuv je
na plnej podrálke a o najdrah-ia. Obúbenou farbou je ierna. Obliekajú si rôzne kabáty
z kofe. Mladé diev atá si farbja vlasy na mahagónovú farbu, ktorá najviac zvýrazni ich
dlhé vlasy. Mufl musí ma v skrini najmenej dva, alebo tri obleky, pretofe mufl nemôfe
chodi medzi Rómami v jednom obleku. Pekný oblek musí by o najdrah-í. Umoc uje
ho hodvábna kravata. Kofený kabát musí ma každý Róm pretofe symbolizuje bohatstvo.
Róm musí by obleený tak, aby reprezentoval svoju rodinu a prestífl. Každý Ola-ský Róm
chce vyzera o najlep-ie a preto ve mi nehadí na peniaze. Najviac prevláda biela, modrá,
ervená, zelená. ierna len ke je smútok. Typickou sú as ou každého Róma je klobúk
a palica. Klobúky sú iroké a rôznych farieb. Je symbolom rómstva. Palica je sú as ou
rómstva ufl od nepamäti. V lete nosia hodvábne ko-ele s krátkym rukávom sa rôznych
farieb, s jedným vreckom. Obuv mávajú na opätku s dlhým picom vpredu. Mladí
Rómnia si zvyknú oblieka teplákových súprav, portových triiek a na nohách majú
portovú obuv. Rómska móda ide od nepamäti s Rómami s ich históriou. (Stojka, Pivo ,
2002).

Ola-ský jazyk

Na svete flije ve a udi, ktorí hovoria jedným jazykom. Rómnia sú roztrúsení na celom
svete a hovoria so svojim materinským jazykom. Ola-ský Rómnia majú svoj dialekt
s ktorým sa dorozumievajú od nepamäti. Tento dialekt sa tradoval s generáciu na generáciu
a traduje sa stále pretofe bez neho by nebol ola-ský Róm ola-ským a tak by neexistovalo
ich rómstvo. Rumungri a Ola-ský Rómnia majú odli-ný dialekt. Nekomunikujú spolu,
pretofe Rumungri nerozumejú ola-skému dialektu. Ola-ský Rómnia tvrdia, fe re
Rumungrov je ne istá neni rómska, pretofe pouflívajú ve a slovenských výrazov a ich

ry, istý. Ola-ský Rómovia majú svoj dialekt ó vorbin vedia v-ade na svete dohovori aj ke tento jazyk je ve mi zloflitý pretofle niektoré slová majú aj dva významy. Ola-skí Rómovia sa zhodli na to, fle v zloflitosti svojho jazyka za Rumungrami zaostávajú. Hovorí sa, fle Rómsky jazyk je indoeurópsky a patrí medzi najstar-ie jazyky. Na Slovensku má nieko ko dialektov v rôznych regiónoch. Vo v-eobecnosti poznajú Rómovia len ola-ský a neola-ský jazyk. Aj ke sú regionálne odchýlky od fonetiky a gramatiky no Rómovia na Slovensku sa dohovori vedia. Stále v-ak ostáva, fle Ola-ský Rómovia opovrhujú jazykom Rumngrov a naopak. Jedno rómske príslovie hovorí *Sako peskero hib a-arel ó Kaflđý chváli len svoj jazyk* (Stojka, Pivo . 2002).

REMESLÁ, ODIEVANIE, BÝVANIE A RÓMSKY

V 16. storočí sa jedny z prvých rómskych rodín smeli usadiť na okrajoch miest a dedín na Slovensku. Zväčša sa zaoberali kovárskym remeslom. V 18. storočí sa uflväčšina Rómov rozhodla prejsť na usadľejší spôsob života. Nadobúdala pre nich väčší význam príležitostná práca u roľníkov: v lete pomáhali na poli, vo vinohradoch a pri rôznych prácach okolo domu, pásli dobytok. Usadlí Rómovia sa zaoberali aj spracúvaním prírodného materiálu: zo slamy plietli rôzne ošátky, z prútia košíky rôznych tvarov a ve kostí, rohofe. Vedeli páliť vápno aj drevené uhlie. Niektorí z nich boli zručnými hrianiami. Ešte po druhej svetovej vojne vyrábali mnohí Rómovia v jednoduchých drevených formách nepálené tehly a vásky. Rómske ženy sa špecializovali na vymazávanie hlinených dlávkok a chlebových pecí v sedliackych domoch. Mužom sedliakov pomáhali pri pradení, v niektorých oblastiach sa naučili rôzne ručné práce ako šípárstvo, pletenie, hákovanie a vyšívanie. Mnoho rómskych žien ťivilo pletením povrazov a zhotovovaním lán, výrobou kief a štetiek z prasačích štetín alebo konských vlasov. Z brezového prútia viazali metly a niekde ich vyrábajú dodnes. Donedávna takmer na celom Slovensku zhotovovali na jednoduchom nástroji a doštičke s otvormi a tzv. cigánske tkanice, jednoduché i s pestrými vzormi, ktoré mali vo vidieckom živote široké uplatnenie. Košovné rómske skupiny sa od usadlých líšili okrem iného aj pestrofarebným oblečením, často i zlatými šperkami. Delili sa na niekoľko skupín, ktoré sa odlišovali pomenovaním i spôsobom obľavy: skupina Kalderaov sa špecializovala na spracúvanie medeneho plechu, z ktorého vyrábali kotlíky; iní Rómovia putovali od obce k obci a brúsili nože, alebo drôtovali hrnce. Šalí zbierali staré handry, koše, kosti alebo perie, ktoré vymiešali za drobný tovar potrebný do domácnosti (ihly, cverny, smaltovaný riad, porcelán). Skutočnými majstrami boli rumunskí korytári, ktorí zhotovovali okrem lyfiiek a vareiek aj misky, vahany, a najmä korytá rôznych veľkostí. Na Slovensku toto remeslo prevádzajú dodnes rodinné skupiny pri Vranove nad Topou (hlavne v Podiave - Soli) i v okolí Komárna a Humenného (Davidová, 1999).

Aj medzi košovými Rómami boli kovári, ktorí si svoju vyhovu rozložili v poli pod útrym nebom a ostrili náradie; tzv. halíski Rómovia sa špecializovali na výrobu vrtákov. Hlavným zamestnaním šalej skupiny oľských Rómov, bol obchod s košmi, preto sa oznaujú aj ako Lovári (z maarského *ló = kô*) (Mann, 2006).

teda i rómske ó je tak staré ako ľudstvo samo. Technika
ve mi jednoduchá. Na rozdiel od ková stva okolitých
národov, rómske malo a má prenosnú kovadlinu ó teda možnosť jednoduchého prenesenia
nomádskej ková skej dielne . Ková ske nástroje sa v-ak ani príli- nezmenili: kladivo ó
svirin, klie- te ó

silavis, priebojník - alavkerdo, dor ikos, seká ó dur-lovo, kropenka ó vachtura a al- ie,
ktorých názvy sa v-ak odli- ujú pod a jednotlivých dialektov a lokalít. Najtypickej- ie
rómske ková ske výrobky boli a sú hlavne: tzv. cigánske klince óromane karfina s vä -ou
alebo dvojitou, tzv. rozbíjanou hlavi kou, re aze ó lancos ó lanca rôznych ve kostí,
podkovy ó petalos, kramble ó -ingli (Bartolomej, 1999). Dnes pokrač ujú v rodovom
remesle na najvy- ej úrovni umeleckí ková i. V malej západoslovenskej dedinke Dunajská
Lufná dnes stále zachovávajú svoje remeslo. Zásobujú tuzemský, ale aj zahrani ný trh
luxusným kovovým nábytkom a doplnkami interiéru (Horváthová, 2006).

Ryfľovanie zlata bolo celkom odli- né zamestnanie, ktoré je zo v- etkých ostatných
najufľito nej- ie a najlep- ie. Cigánov, ktorí sa ním v Sedmohradsku flivia, ozna ili ako
najlep- ích z celého ťudu. Nestýkajú sa s ostatnými Cigánmi a nechcú sa tak ani vola ,
hovorí si, flie sú Braschen a po ma arsky Aranyász, ifle ryfľova i zlata. Aj ke sú títo
jednoduchí ťudia pri svojej aflkej a málo výnosnej práci ve mi chudobní a úbohí,
málokedy florbú a e- te zriedkavej- ie kradnú. Ke to po asié dovolí, pracujú pri vymývaní
zlata alebo zhotovujú korytá, lyflice a lopaty. Ryfľovanie zlata Cigánmi patrí k ich
najlep- iemu zamestnaniu a zároveň je ono ufľito né aj najvzne- ene- iemu eráru (ab Hortis,
1775). Výroba metiel je dodnes najastej- ím doplnkovým spôsobom obflivy mnohých
Rómov, v mnohých lokalitách. Týmto remeslom sa zaoberajú nielen star- í muflí, ale v
posledných rokoch v na- ich krajinách i mlad- í Rómovia, hlavne tí, ktorí stratili prácu. Sú
vyrábané dva druhy metiel: gu até, bez kon- trukcie, s drevenou rú kou a roz- írenou
spodnou as ou na zametanie alebo metly ploché, zhotovené z výpletu prútia na
kon- trukcií s poriskom ó tie sú mohutnej- ie a môfltu slúflí k zametaniu snehu v zime. Oba
tieto typy sú z v bového prútia (Davidová, 1999).

Výroba hudobných nástrojov Patrí rovnako k -pecifickým remeselným zru nostiam
Rómov. Medzi ich sná najdávnej- ie výrobky tohto druhu patrí grumla ó malý kovový
jednoduchý nástroj, prinesený z Indie do Európy ufl v dávnom stredoveku pravé v aka
Rómom a neskôr roz- írený vo vä -ine slovanských zemí. E- te donedávna vedeli vyrobi
grumlu i rómsky ková i. V sú asnosti pracuje aj v na- ich krajinách nieko ko rómskych
výrobcov hudobných nástrojov, napr. Jozef Bihári zo flirian pri Nitre, ktorý svoje naivne

dobí zaujímavo i ma ovaním a vypa ovaním. Výrobcovia
runových nástrojov pre profesionálnych i amatérskych
hudobníkov sú v-ak známy skôr z Ma arska a Rumunška . Obraz šCigánky s kri-ťálovou
gu ouo alebo tarotovými kartami je ve mi befný, existuje mnoho kníh o rómskej mágií,
ve-tení a klatbach. Ve-tenie bolo a je aj dnes ve mi roz-írený prostriedok obflivy z ahko
pochopite ných prí in: je to tradícia predchádzajúca z Indie, vyfladuje si minimum
vybavenia a môfle sa vykonáva hocikde, prítomný je stály záujem neómskej verejnosti
a je to zru nos , ktorá poskytuje Rómom istú mieru kontroly a ochrany. Malo by sa
pamäta , fle nie v-etky skupiny Rómov praktizujú ve-tenie. Napr. ba-alde ma arskí
a slovenskí Rómovia, ktorí dôrazne vyhlasujú odli-nos od Kaldera-ov (Liégeois, 1995).
Hádanie z kariet a z ruky ovládajú rómske, hlavne ola-ské fleny ufl po storo ia a niektoré z
nich ho robia doteraz. Iba málo z nich dnes vychádza zo starých vedomostí, ktoré sa
prená-ali z generácie na generáciu. Ve-tiace rómske fleny sa drflali jeho pravidiel a
podstaty výkladu, ale nikdy nie otrocky a striktné, pristupovali ó a niektoré z nich dodnes
pristupujú ó k loveku, ktorému šhádajúo, psychologicky a in-tinktívne improvizujú.
Vychádzajú z rozpoloflenia a reakcií svojho klienta (astej-ie klientky) a svojím akýmsi
-iestym zmyslom astej-ie uhádnu e-te viac nefl ítaním z kariet. Najblifl-ie pravde zrejme
bude, fle Rómovia sami síce nie sú pôvodcami symbolov, ale ich sprostredkovali, t.j. spojili
niektoré indické prvky s egyptskou zasväcovacou symbolikou a na svojej ceste svetom ich
potom priniesli do Európy (Davidová, 1995).

2.1 Postavenie ženy v tradičnej rómskej rodine, zvyky a obyčaje

Postavenie a rola fleny v rodine a odvíja od charakteristických znakov rodiny, jej vnútornej hierarchie. Výrazne rozdiely sa prejavujú najmä medzi rodinami flijúcimi v rómskych osadách a tými, ktoré flijú rozptýlene medzi majoritnou spoločnosťou. Charakter rodiny a rodinných vzťahov úzko súvisí s mierou stotoŕnenia sa s deklarovaním svojho rómstva, ktoré je pochopite ne silnej-ie v tradi ných -irokých rodinách. V Rómskej spoločnosti má stále vysokú hodnotu mnohodetnosť rodiny. Mnohodetná flena má v komunite vy-íe postavenie ako menej detná, bezdetná je takmer bezmocnou. Historické sformovanie tejto hodnoty je determinované tiefl nevyhnutnosťou preflitia vzh adom na materiálne, sociálne zdravotné, hygienické a i podmienky flivota rómskeho spoločenstva, vedúce k úmrtnosť detí. Nízky vek prvorodi iek je takisto motivovaný snahou predlflí plodnosť fleny a tým

rodu. Výrazne sa menilo postavenie ženy po menšiu pauzu, rovnocenné postavenia ako muž, mladí k nej prechovávali úctu a preukazovali jej respekt ako starým mužom. Hoci historické súvislosti postavenia ženy v rímskej komunite zdôrazňujú rozdielnosť postavenia žien v majoritnom prostredí, v poslednom období sa táto tendencia mení. Rímske ženy sa stavajú partnersky rovnocenné svojim mužom najmä v integrovaných komunitách. Napríklad v rodine Rumungrov sa postavenie muža a ženy dopĺňajú. Žena má relatívne nezávislé postavenie, zabezpečuje pre rodinu každodenné potreby a obživu. V období, keď muži boli prenasledovaní, uväznení a mučení, prebrala žena často zodpovednosť za zásobovanie rodiny. Tieto pravidlá patria dodnes. Administratívne záležitosti, najmä na sociálnych úradoch vybavuje žena. Doma sa stará o výchovu maloletých detí a dcér ať po soba. Práve žena má v sociálnej skupine základnú úlohu zachovania reprodukcie rodu a tradícií. Hübschmannová pri analýze postavenia muža a ženy uvádza celú archu starostlivosti o dieťa a domácnosť ležala prakticky na matke. Rozhodovala nie len o chode domácnosti, ale aj o ekonomických otázkach. Ak muž nemal zamestnanie, na ženu prechádzala povinnosť zabezpečiť rodinu. Dnes u Rómov prevláda jedno ať dvojgeneračná rodina v ktorej sa mení hierarchia. Dominantné postavenie sa postupne zlepšuje. Stále sa nedá hovoriť o rovnocennosti partnerov, väčšina rímskych dievčat a žien to považuje za prirodzené a správne. Rímske dievčatá sa uť vydávajú neskôr ako predtým. V súvislosti platí, že vplyvom spoločenského vývoja sa tradičná pozícia rola ženy v rodine a následne spoločnosti podstatne mení (Poláková, 2005).

Žena v rímskej rodine má svoje miesto a povinnosti určené uť od narodenia. Od detstva je určená chlapcovi v komunite a je viac ako pravdepodobné že si ju vezme. V minulosti bola žena v rímskom spoločensťve ať druhoradou osobou po svojom mužovi. Jej rešpekt medzi mužmi nebola nikdy braná na zreteľ a nemala veľkú váhu, pretože je iba žena ako žena. Môže svoje názory presadzovať iba medzi Rómkami. Úlohou ženy ať matky bolo postarať sa o jedlo muža i detí. Postavenie ženy záviselo práve od jej schopnosti vedieť zaobstarať pre rodinu jedlo v každej núdze. Naopak tie ktorým sa to nepodarilo boli často trestané bitkou od svojich mužov a posmechom od ostatných žien (Davidová, 1965). Svoje názory medzi mužmi môžu prezentovať iba Rumungrice a ne-Rómkami. Napísaný rímsky zákon neumožňuje, aby Rómkami používala takúto úctu, akú má muž. Rímske príslovie hovorí že sto otcov, ale iba jedna matka (Stoja, Pivoňka, 2003, s. 78).

Výrazne zmeny v spôsobe života Rímskych rodín nastali vstupom matky do zamestnania. Muž prestal byť jediným živiteľom rodiny. Úloha otca v rodine sa zmenila. Z pôvodného

om zamestnanej ženy. V porovnaní s minulosťou pribúda
encia, odborná a pracovná neistota, ktorá vytvára nový
spôsob práce. Ženy s vyšším vzdelaním sa nechce realizovať iba vedením
domácností a výchovou detí. Hľadajú stále aj uplatnenie v zamestnaní.
Kvalifikovaným ženám bráni manželstvo a starosť o rodinu plnej sebarealizácií
v zamestnaní. Ambiciózne ženy sa snažia riešiť tento stav rovnomernejšou
v rodine a, zapájajú do starostlivosti o rodinu aj manžela a deti. Postavenie rómskej ženy
sa zlepšuje, aj keď ešte nemôžeme hovoriť o úplnej rovnocennosti partnerov v manželstve.
Mnohé z rómskych žien sa so svojím postavením stotožnili a považujú oho za prirodzené,
niektoré hoci zatiaľ je ich oveľa menej sa ufl pokúšajú zmeniť zaužívaný stereotyp
a presadzujú sa v rodine iných úlohách ako doteraz. Rómska žena má možnosť uplatniť sa
v majoritnej spoločnosti iba pomocou vzdelania, ktorú jej umožní dosiahnuť nový
spoločenský status. Vzdelaním sa môže dostať na vyššiu úroveň (Poláková, 2005).

Pri zachovávaní prastarých zvykov keď žena o akávala narodenie dieťa a všetci chceli
vedieť či to bude chlapec, alebo dievča. Usudzovali podľa tvaru brucha či pokiaľ bolo
špicaté mal sa narodiť chlapec a pokiaľ okrúhle malo to byť dievča. Každá budúca matka
chcela, aby mal pekné a zdravé dieťa, preto sa mala pozerať len na pekné veci, byť veselá,
mala dostatok o chcela na o mala chuť (lebo si to želala jej dieťa). Nemohla sa
dívať na chorých ľudí, na zvieratá ako boli napríklad flaby, hadi a pod. Rómske
matky rodili doma, dieťa u nás na svet pomáhala pôrodná babka. Ak sa dieťa narodilo so
zubom znamenalo to, že sa stane z neho veštec. Matky dávali pod perinku rôzne špicaté
predmety ako nožnice, ihlu ktoré mali ochrannú moc nad dieťaťom. Nechávali
uväzovať na ruku dieťa u červenú núrku aby ich niekto neuriekol (Mann, 2001).

2.2 Odievanie

Často môžeme hovoriť o existencii obecného rómskeho kroja. Aj keď prvé overené správy
o Rómoch na európskom kontinente sa celkom vzácné zhodujú na jednoduchom odeve
s jasnými orientálnymi vplyvmi, neskôr sa informácie o rôznych skupinách Rómov o odeve
líšia. Napriek tomu bolo v odeve Rómov niečo nezvyčajné, čím sa z bežného (miestneho)
odevu stával kroj š cigánsky. Boli to doplnky a špecifické ozdoby, kombinácie
jednotlivých častí odevu, spôsob ich nosenia a skladba farieb. Naopak čím väčšie sa

prostredím a jeho obyvateľstvom, tým viac bol ich odev
na nerozoznanie. Miestny odev a jeho súasť prijímali
väšinou Rumungri. Odev balkánskych kočovníkov napríklad predstavu o originálnom
šicigánskom kroji či azda najviac. Či si odevy čili ručne, mohli tak do nich vkladať
najviac zo svojich predstáv. Volili látky podľa vlastného výberu a rodových zvyklostí.
Obecne mali rady látky s pestrými farbami, najmä s kvetinovými vzormi na červenom
podklade či jedna sukňa, alebo halena boli často zošité z niekoľkých kusov rôzne farebných
a vzorovaných látok. Za najkrajšiu a najhonosnejšiu farbu sa považovala červená.
Obľúbená bola i jasne zelená farba, oranžová, fialová, tmavomodrá. Z látok v týchto farbách
mohli byť na sukniach našité dekoratívne stuhy, prámiky, či iné ozdoby (Horváthová,
2006).

Samuel Augustin Ab Hortis sa vyjadril na odev Rómov: „Či nájdete hrdý národ ako by
boli Rómovia. Dávajú to najavo vtedy, keď majú na sebe šaty, ktoré považujú za pekné a v
ktorých dokážu vystupovať tak pyšne, ako keby ich krása a nádhera musela padnúť do očí
celému svetu. Práve šaty prezrádzajú ich vkus. Sedliacky odev si Cigáni neobľúbili, sná-
č iba keď je v najväčšej núdzi, keď ho zima pritlačí. Najradšej si kupujú staré obnosené šaty,
alebo rozliaté bordúry, nosia sa v nich tak hrdo, ako keby im bolo k sluffbám nielen
najbližšie okolie, ale celý šír svet (Ab Hortis, 1775).

Eva Davidová píše o najtypickejšom odevu obyvateľov Rómov. Takýto tradičný odev sa
skladá z flanely z dlhých naberaných sukni, ktoré sú výrazne farebné, s veľkou vnútornou
vreckom. K sukni patria blúzka s dlhým rukávom výraznejších farieb a vzorov, cez sukňu
zásterka a nemohla chýbať šatka, ktorú mala Rómska žena uviazanú okolo hlavy.
Samozrejmosťou sú zlaté náušnice a nápadné prstene, retiazky, ktoré nosia mladí Rómovia
aj do dnes (Davidová, 1965).

Mufľový odev u Rómov bol fádnejší ako u flanely, mal tiež svoje špecifické ozdoby.
Z Balkánu si Rómovia priniesli nohavice nariasené a zastoknuté do vysokých kožených
čapliem. Mohli mať aj úzke červené uhorské nohavice. Tie sa stali potom typickým prvkom,
akýmsi poznávacím znamením pri zobrazovaní Róma. Odev váľného mufla v komunite
mal naznačovať bohatstvo a schopnosť, ktorému nesmeli chýbať šperky. Stali sa
symbolom ich moci. U relatívne mocnejších bohatších Rómov nosili predstavitelia na vestu
i kabát v niekoľkých radoch našité veľké guovité strieborné gombíky. Na krku nosili
striebornú reťaz so zavesenými mincami rôznych veľkostí. Nevyhnutným doplnkom
a symbolom muflovej autority bol klobúk. K dnešnému dňu už zabudnutým symbolom pre

obradný pohár s reliéfnymi výjavmi zo života jeho, alebo kát sa dnes uchoval v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici. V niektorých Rómskych odevoch sa neodrážali ani tak krajiny, ktorými prešli ako skôr bieda, ktorá bola ich neustálym sprievodcom. Najchudobnejší Rómovia boli radi ke získali akýkoľvek kus odevu. Rómske deti chodievali bosé a holé, alebo v tom čo nemohli nosiť ich rodičia (Horváthova, 2006).

2.3 Bývanie

Rómovia sa po príchode v 16. storočí začali usádzať na okraji slovenských miest. Na okrajoch obcí si postavili svoje príbytky. Postupom času, ako riadny rozrastali rástol aj po et ich obydli. Rómska osada presahovala hranice príbuzenského spoločenstva. Osada bola považovaná za domov. V osade sa prejavovali sociálne rozdiely medzi bohatšími mali postavené na najvýhodnejšom mieste osady a chudobní mali iba udupanú zem. Osady boli od dedín vzdialené aj niekoľko kilometrov. V chatrách používali na sedenia lavice a pri návšteve vzácných hostí si mohli aj od bohatších Rómov aj stoličky. V rómskych osadách bolo niekoľko typov obydli. Najprimitívnejším obydliom boli chatre. Boli postavené z drevenej konštrukcie. Pokryté boli celovinou. Zemnice boli obydlia iasto nezapustené do zeme. Drevená kostra sedlovej strechy pokrytá maľtinou a hlinou. Vyspelejším obydliom boli polozemnice. Boli to obydlia s jedným priestorom, zapustené do zeme asi 40-60 cm. Sedlová strecha bola položená na nízkych múrikoch. Vznikli tak steny, ktoré umožňovali vnútorné zariadenie. Niektoré mali aj obloky. Najrozšírenejším typom obydliom boli chatre. Mali jednu miestnosť. Boli postavené buď z dreva (uhorských oblastiach), alebo z nepálených tehál a vápna (na juhu Slovenska). Týmto strechy sa nevypaľovali. Podobným typom obydliom boli aj koliby. Koliba bola jednopriestorový dom. Vonkajšie steny mala vyzdobené červenou farbou. Vlachické Roma, valašský Rómovia bývali počas kočovania v prenosných stanoch, alebo obytných vozoch (Cangár, 2003).

Rozdiely v type obydli Rómov a kočovníkov sú podmienené celkovou situáciou prostredia. Chatre a vozy s konským záprahom sú ioraz zriedkavejšie aj keď ešte existujú. V Západnej Európe je najrozšírenejším typom obydliom obytný prívos alebo karavan. Na mnohých miestach však ešte nájdeme tábory barakov, tvoriace kolónie chudobných. V niektorých štátoch existujú ipeciálne obydlia lokálneho charakteru, napríklad opustené domy v Grécku, andalúzske jaskynné príbytky, alebo domovnícke byty juhoslovenských

sa premiest ujú izolovane, alebo v malých skupinkách. adávajú asto spontánne. Obyvatelia sa nehodnotia pod a toho, i fljú v -iatri, karavane, alebo v dome: obydlie povaľujú asto za vnútené alebo do asné provizórium (Liégeois, 1995).

V sú asnosti majú rómske rodiny televízor, viaceré i video. Pre nedostatok miesta spia Rómovia aj na zemi. Aj v sú asnosti sú na Slovensku rómske osady, kde nie je zavedená elektrina, vodovod a kanalizácia. Obyvatelia osád pouľívajú hygienicky závadnu vodu z potoka. Osád podobného charakteru je dnes na Slovensku okolo 600. Vä -ina z nich je na východnom Slovensku. Tieto skupiny Rómov majú iný zmysle pre zodpovednos vo i vlastníctvu a ku kaľdodenným povinnostiam. Mnohé rómske rodiny, ktoré boli zvä -a násilne pres ahované do bytov v panelových domoch sa novému prostrediu nevedeli prispôbi . Majú snahu uzatvára sa pred okolitou spoľo nos ou, ktorá je v mestskom sídlisku rôznorodá a najmä cudzia. Vo viacerých obciach sa Rómovia stali sú as ou komunity obce. Bývajú v rodinných domoch ako ostatní obyvatelia. Títo Rómovia sa sami cítia by iní (Cangár, 2003).

2.4 Rómsky jazyk

Róm ina patrí do skupiny indoerópských jazykov. Odhaduje sa aľ 60-70 % výrazov základného slovného fondu rómskeho jazyka má indický pôvod. Vä -ina rómskych náre í prevzala slová z nepáľ iny, perz-tiny, kurd-tiny, arménkeho a gréckoho jazyka. Slovná zásoba bola tvorená z pôvodných hindských slov a zo slov prijatých.

Aj ke sa róm ina v písomnej podobe zna ne roz-ířila aľ v dvadsiatom storo í, jej orálna tradícia je ve mi bohatá a prvá publikácia rómskeho jazyka sa objavila uľ pred storo ím. Prostredníctvom prísloví sa uchovávala múdros a pravidlá spoľo enského flivota sa odovzdávali z generácie na generáciu (Hancock, 2005).

Diferencovanos rómskych náre í a Slovenskom území je mimoriadne pestrá a zlofitá. Tradi ne sa rozde uje na 3 základné skupiny:

- Stredoslovenskú,
- Západoslovenskú
- Východoslovenskú

ve veľké plochy na ktorých sa aj nárečia rómskeho jazyka susedných osád nápadne do seba odlišujú a to nielen ojedinelými znakmi, zvukovými sústavami, tvaroslovnými a väzbovými po tom slov (Rosinský, 2006).

Rómsky jazyk si zanechal radu fonetických a morfológických špecifík. Doteraz niektorí Rómovia hovoria starým dialektom neznámeho pôvodu. V jazyku slovenských Rómov je viacero slov prevzatých zo sloveniny, na južnom Slovensku sú v rómčine slová prevzaté s maďarčinou. Sú však aj oblasti, kde Rómovia svoj jazyk úplne zabudli a hovoria jazykom okolitého, väzbového obyvateľstva. Rómčina pôsobí ako jazyk, ktorý je dynamický. Priberá výrazy z jazykov hostiteľských krajín. Stála podoba preto neexistuje. Keby rómčina nemohla vzájomnej komunikácií slúžiť Rómom nebola by sa napriek sústavnej asimilácii dodnes uchovala. Rómčina ako každý jazyk na svete má svoj vlastný pomenovateľný systém pomocou ktorého môže z rôznych a rozmanitých prostriedkov vytvárať nové slová. Česká lingvistka Milena Hubschamánová ako jednotný jazyk českých i slovenských Rómov vyúsťva východoslovenské nárečie. Hovorí ním najviac Rómov na Slovensku i v českej republike. Túto podobu rómskeho jazyka používajú aj rómski spisovatelia, niektoré rómske periodiká i rómske divadlo Romathan. Dialekty na Slovensku je možné rozdeliť do troch skupín :

- šľovinská rómčina - patrí do severocentrálnej skupiny
- šľarská rómčina - patrí do juhocentrálnej skupiny
- šľavašská rómčina - patrí do severovľavšej skupiny (Cangár, 2003).

Sociológovia uznávajú, že vzťah k jazyku, alebo dialektu je nositeľom odrazom vnímania jeho nositeľov. Ak sú Rómovia nie vysoko hodnotení tak ani ich jazyk tak nie je. Ako iné jazyky tak aj rómčina sa musí kultivovať ak ju chcú Rómovia používať v medzinárodnej situácii. Zatiaľ čo pre rómčinu, poľštinu, alebo macedónčinu existujú národné štandardy, ktoré nasledujú vládne iniciatívy priamo zriadené ako štruktúry jazyka, tak tento stav sa ešte pre rómsky jazyk len realitou stáva (Hancock, 2005).

ÉNNA SOCIÁLNA PRÁCA S RÓMAMI

Pojem komunita sa definuje rôzne, jeho obsah je chápaný nejednotne. Sociálnu prácu s komunitou chápeme ako metódu sociálnej práce, ktorá pomáha ľuďom v určitom územnom celku pri riešení konkrétnych životných situácií. Komunitná práca je univerzálna metóda pre rôzne oblasti (sociálne služby, zdravotnú starostlivosť, vzdelávanie, interakciu medzi miestnym obyvateľstvom, medzi etnickými vzťahmi, otázky životného prostredia a. i.). Postupne sa stáva nástrojom a prostriedkom riešenia sociálnych problémov a úloha komunitných pracovníkov sa zvyšuje (Haburajová-Ilavská, 2006).

Komunitnú prácu v sociálnej práci vymedzuje niekoľko nasledovne: šije to práca s regionálnou resp. sídelnou komunitou, t.j. spoločenstvom, spoločnosťou v rámci ktorej spoločne realizujú ľudia konkrétny územný celok, regiónu. Medzi jednotlivcami v komunite existujú typické (zvláštné) väzby a interakcie, ktoré charakterizujú komunitu ako celok. Samotná komunita má väzby v spoločnosti a vo širšom spoločenskom celku. Potreba sociálnej práce s komunitou vzniká v prípadoch:

- Patologickej poruchy v spoločnosti (sociálna diskriminácia komunity, znevýhodnenie komunity vo širšom spoločenskom útvaru, vznik a nárast sociálno-patologických javov v rámci komunity ...)
- tendenciou, spoločenský vplyv ovplyvovania kultúrnej zdravotnej, hygienickej, vzdelanostnej a inej úrovne v komunite ... (Filová, 2005, s. 74).

Cieľom komunitnej práce je pomáhať ľuďom ktorí sa nachádzajú v určitom územnom celku a v ich konkrétnych životných situáciách. Za rómske osady sú vo všeobecnosti považované separované a segregované osídlenia, v ktorých žijú ľudia koncentrovane, izolovane od miestneho nerómskeho obyvateľstva s nízkou životnou úrovňou (Rosinský, 2006).

Rómske osady sú priestorovo segregované komunity s absentujúcou dostatočnou medzi etnickou komunikáciou, chýbajú tu širšie sociálne vzťahy medzi majoritnou a minoritou, preto aj sociálna identita obyvateľov rómskych osád zostávajú nenaplnené. Celoživotný proces sociálneho učenia, ktorý sprevádza človeka po celý život, zostáva u obyvateľov rómskych osád obmedzený, a je uzavretý v danom priestore vlastnej komunity v špecifických vzorcoch myslenia, správania i konania. Späť s prislúchajúcou v osade s prislúchajúcou k rodu k rodine je zároveň potvrdzovaním nemennosti sociálnej interakcie. Závislosť na rodičoch, uzavretým životom v rómskej osade sa nevytvára potenciál

h kompetencií naopak u jednotlivcov sa vytvára strach
ity. Nedosahuje sa ani potrebná funk ná gramotnos , na
základe ktorej by mali by mladí Rómovia ó obyvatelia rómskych osád schopní h ada si
prácu na v širokom okolí svojho bydliska, alebo tudova na stredných kolách mimo
danej lokality. Nemennos flivotného týlu, spôsobu flivota ovplyv uje nielen profesnú
cestu, ale aj rodinný flivot. V rómskych osadách je flivot vnútorne diferencovaný v zmysle
istých segmentov

- rodovo/rodinných jednotiek
- a subprvkov celého systému.

Diferenciácia má podobu klasifikácie rodín v rómskych osadách na rodiny šdobréō a š
patnéō, kritériom sú napr. Osobnostné rty, i majú lenovia ur itého rodu sklony
k bitkám a iné (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2006).

šRómovia patria s oh adom na príjmy, vzdelanie, kvalifikáciu, bývanie, charakter a rozsah
spotreby k najnižšej sociálnej vrstve obyvate stvaō (Barša, 1999, s. 280).

flivot obyvate ov rómskych komunit sa vyzna uje viacnásobnou marginalizáciou. Sídlna
marginalizácia sa týka spôsobu bývania na okraji obcí (typu segregovaných
a separovaných rómskych osád). Marginalizácia obyvate ov rómskych osád na Slovensku
je zrejmä a výrazná najmä prostredníctvom formy bývania. Na Slovensku platí nová
legislatíva k sociálnym slufbám od 1.1. 2009 . Táto nová koncepcia zavádza nové
a výrazne ir-ie dimenzie sociálnej pomoci. Pre marginalizované rómske komunity
predstavuje nová legislatíva aj moflnos efektívnej-ieho rie-enia otázky bývania
a ubytovania. Dlhodobá sociálna komunitná starostlivos vo vz ahu k marginalizovaným
rómskym komunitám by mala vykazova uplat ovanie týchto princípov:

- správne nastavenie systému slufieb . definovanie regionality, dostupnos
v napojení na slufby, vhodná legislatíva, tímov os , starostlivos v prirodzenom
prostredí..,
- vo vz ahu k rómskym komunitám je potrebná pecializácia (poznatie romologickej
tematiky),
- zvládnutie náro ností prostredia, v ktorom nachádzame chronický stres, tenziu,
frustráciu, napätie, degradované flivotné prostredie, beznádej.

Na dosiahnutie fliaduceho flivota bez marginalizácie a marginálnosti Rómov je potrebné
najmä systémové rie-enie i ufl v-eobecno-politického, ekonomického, kultúrneho

u a podmienkami realizácie efektívnych postupov (Lyko,

Cieľovou skupinou terénnej sociálnej práce sú obyvatelia so sídelnou jednotkou typu rómskej osady, teda sociálne vylúčené a geograficky segregované komunity. Zvýšená pozornosť je venovaná obyvateľom rómskej osady, ale následné programy sú zamerané na všetkých obyvateľov obce. Typickou jednotkou terénnej sociálnej práce, alebo základnou jednotkou pre aplikáciu terénnej sociálnej práce je rodina klienta. Dlhodobým cieľom je zmena situácie v obci. Preto je potrebné dosiahnuť stav, ktorý je charakterizovaný :

- vysokou gramotnosťou všetkých obyvateľov obce
- absenciou negatívnych stereotypov majority vo vzťahu k minorite a naopak
- právnou stabilitu
- štandardnú úroveň vzdelanosti všetkých obyvateľov obce

Tím sociálnych terénnych pracovníkov v osadách:

- zmapuje situáciu v osade,
- pripraví odporúčania starostom na balík služieb,
- koordinuje prácu v osade,
- motivuje obyvateľov k spolupráci na realizácii programu v osade.

Terénna sociálna práca je tiež východiskom pre realizáciu programov. Bez ich realizácie sa považuje terénna sociálna práca z dlhodobého hľadiska za nepostačujúcu a neriasiacu situáciu v rómskych osadách. Programy, ktoré nasledujú po terénnej sociálnej práci sú:

- komunitné programy v zmysle komunitného organizovania
- vzdelávacie programy
- programy zamestnanosti
- zdravotné programy
- programy rozvoja bývania, budovania infra-štruktúry
- kultúrne a pastoračné programy

Úlohou terénneho sociálneho pracovníka je postupne sa meniť od sociálneho pracovníka na komunitného organizátora (Haburajová, Ilavská, 2006).

Medzi aktuálne stratégie sociálnej práce vedenej komunitou patrí predovšetkým vytvorenie siete vzájomnej pomoci, zapojenia dobrovoľníkov do činnosti. Pomoc za účelom sociálnych služieb (sociálnej starostlivosti) do prirodzeného prostredia života komunit.

pre prenesenie rómskych komunít z periférie zújmu do celej obce resp. príslu-ného celku. V sú asnosti rómske marginalizované komunity vykazujú nový typ sociálnych problémov. Jedným z nich je ah mnohproblémovos rodín. Nepriaznivé sociálne situácie, sociálne problémy, sociálne javy a i, ktoré patria do oblasti sociálnej práce je potrebné vníma aj v historickom a politickom kontexte. Predpokladom efektívneho rie-enia krízových situácií týchto rodím je bezprostredne poznanie ich problémov, potrieb a následne komplexné rie-enie v spolu sú inosti so v-etkými zainteresovanými subjektmi v danej lokalite. Rómovia flijú vo svojej komunite, charakteristickou tradíciou a vz ahmi medzi skupinami v rodine. Ich morálka i vzory spávania vyplývajú z dlh dobej spoločenskej izolácie (Lehoczká, Haburajová-Ilavská, 2008).

3.1 Vzdelanie Rómskeho etnika

Príslu-níci rómskeho národa v sú asnosti h adajú systém vzdelávania, ktorý by im najviac vyhovoval. Rómske deti sa v sú asnosti vzdelávajú a vychovávajú v -kolách s vyu ovacím jazykom majoritnej spoločnosti. U týchto detí pretrvávajú afkosti s u ením a v mnohých prípadoch kon ia povinnú -kolskú dochádzku v niŕ-ích ro níkoch s pribúdajúcim vekom. Ku vzdelávacej neúspe-nosti sa sekundárne pridruŕujú problémy osobnostného charakteru, i poruchy správania. V praxi sa potvrdilo, ŕe pri správnom pedagogickom prístupe sú niektorí rómski ŕiaci schopní dosahova ve mi dobré výsledky. Do ve kej miery to závisí aj od stimulujúceho vonkaj-íeho prostredia, postojov rodi ov k vzdelávaniu a podobne. ŕivotná stratégia Rómov je orientovaná na preŕitie, na zabezpe enie nevyhnutných materiálnych istôt, bez potenciálu na výkon al-ích aktivít. Nízka vzdelanostná úrove rómskej národnostnej men-iny sa premieta do v-etkých oblastí ŕivota na-ej spoločnosti. Rast nezamestnanosti a sociálnej odkázanosti, zá-koláctvo, -kolská neúspe-nos , nárast kriminality, drogovej závislosti a iných sociopatologických javov, úrove kultúrneho vývoja, hygieny a zdravotného stavu, bývania a podobne u Rómov sú v-eobecne známou skuto nos ou. Tieto problémy sa výraznej-íe prejavujú po spoločensko ekonomických zmenách a majú pretrvávajúci charakter (Va-e ka, 2002).

Vä -ina odborníkov zaoberajúcich sa rómskou otázkou sa zhodujú, ŕe základným sociálnym problémom rómskeho etnika uje v mnohých prípadoch v ich spoločnosti je nízka vzdelanostná úrove Rómov. Význam vzdelania pre Rómov, komunity sociálne

možnosť pracovného uplatnenia, dôstojnej a efektívnej životnej úrovne. Od roku 1992 bol Rómom pridelený status národnostnej menšiny. Na základe tohto uznesenia majú Rómovia možnosť mať samostatné národné školstvo, ale zatiaľ ich nemajú. Objavujú sa prvé školy s prívlastkom rómske tzv. Rómske gymnázium v Bratislave, Gándliho gymnázium vo Zvolene, súkromné rómske konzervatórium v Košiciach. Obsah vzdelávania je doplnený o romologické disciplíny. Všetky rómske deti, ktoré navštevujú tieto školy prirodzene patria do systému vzdelávacieho štandardu. Jednoducho povedané chodia do slovenských a maďarských škôl. Rómovia teda nemajú možnosť navštevovať svoje inštitucionalizované školstvo (Rosinský, 2006).

V minulosti pragmaticky rozmyšľajúci Rómovia nemali dôvod vzdelávať sa. Stačila im neúplná základná škola, dokonca aj osobitná a zarábali viac ako ktorýkoľvek vek inštitúcie, učiteľ, či lekár. Obrat nastal v posledných rokoch keď v dôsledku európskeho rokovania o širšiu rómskej otázky sa na trhu práce objavuje nový fenomén: nenásytý dopyt po vysokoškolských vzdelaných Rómoch, poradcov a riadiacich pracovníkov aktívne riešiacich rómske problémy (Poláková, 2002).

Nedostatočne vzdelané Rómov pôsobí na uzatváranie pracovného trhu, na celkový socioekonomický status a sociálny potenciál rómskej minority. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím sa začali kumulovať na sekundárnom trhu práce, nakoľko poklesol dopyt po lacnej pracovnej sile a znížila sa zamestnanosť v hospodárskych odvetviach v ktorých pracovala veľká časť rómskej populácie. Rómski uchádzači o prácu sa dostávajú na koniec radu medzi uchádzačmi o prácu. Výsledkom týchto skutočností je fakt, že rómska menšina je jednou z najrizikovejších sociálnych skupín ohrozených nezamestnanosťou. S nezamestnanosťou, najmä dlhodobou a trvalou, ktorá je medzi rómskym obyvateľstvom rozšírená súvisí aj stav chudoby. Rómovia sa stávajú závislí na dávkach sociálnej pomoci poskytovaných inštitúciami štátnej sociálnej politiky. Postupne sa zvyšuje počet rodín v ktorých sú dlhodobo nezamestnaní rodičia aj deti. Vytvárajú sa tak predpoklady pre vytvorenie a reprodukciu subkultúry nezamestnanej rómskej mládeže, ktorej mnohé charakteristiky môžu byť patologické (Rosinský, 2006).

Rómske etnikum je často majoritou ponímané ako jednotka masa neprispôsobivých a v každom prípade odlišných ľudí. Rómske spoločenstvo je stratifikované aj ako majoritná časť spoločnosti. Rozdiel je snáď v tom, že pravdepodobnosť, že deti z rómskych rodín v dosiahnutí rovnakého vzdelania ako u majoritného dieťaťa je v podstate nižšia. Platí to v prvom rade pre množstvo detí vyrastajúcich v sociálnom prostredí rómskych osád, ale aj v izolovaných rómskych komunitách. Rovnaký vplyv má

rodiny. Po uplynutí niekoľkých rokov zistili, že dosiahnutie
reálnou cestou pre lepšie uplatnenie (Tučná, 2003).

Náhodný pozorovateľ rímskej osady si málokedy uvedomí, že aj v najbiednejšom zhluku chatrí sa delia Rómovia na bohatších a chudobnejších. Rovnako v jeho očiach mu splýva rímske etnikum do jednotnej masy nevzdelaných a sociálne zaostalých poberateľov sociálnych dávok. Skutočnosť je pri tom odlišná. V osadách rímskeho obyvateľstva existujú stredné a vyššie vrstvy. Aj z takýchto vrstiev pochádzajú externí a denní študenti slovenských vysokých škôl. Ich životná úroveň a životný štýl je v veľkej miere porovnateľný s podobnými vrstvami majoritnej spoločnosti. Práve takýto Róm zaznamenávajú zásadnú zmenu. Podľa nich vzdelanie neznamená zaradenie sa do vrstvy politicky nespoľahlivej inteligencie oproti uznávanej robotníckej triede, ale naopak znamená vyšší sociálny status, vyšiu pravdepodobnosť získania dobrého zamestnania a teda vyššieho platu (Poláková, 2002).

Mnohé rímske deti, najmä zo sociálne znevýhodneného prostredia a výchovne zanedbaného nie sú dostatočne pripravené na vstup do školy a následne na školskú dochádzku. Veľký podiel má v skutočnosti na tento stav rodina, v ktorej dieťa vyrastá. V rodine sa formuje osobnosť dieťaťa od narodenia. Charakteristikou spôsobu života a výchovou detí v tradičnej rímskej rodine sa zaoberá Hübschmannová, ktorá následne deti rodiny do troch skupín:

1. rodiny, ktoré žijú usporiadaným životom. Rodičia trvalo pracujú, deti posielajú do školy a prispôbili sa svojmu okoliu. Prijíma ich aj spoločnosť,
2. rodiny, ktoré neprijali základné normy, pracujú (ak pracujú) bez kvalifikácie, deti do školy posielajú nepravidelne, nezabezpečujú správnu výchovu detí,
3. rodiny, ktoré žijú zaostalo, nemajú záujem o zmenu svojho života a postavenia. Pohybujú sa väčšinou v osadách, nepracujú a deti neposielajú do škôl, ohrozujú vývin a výchovu svojich detí.

Ak rodina nevníma vzdelanie ako pozitívnu hodnotu do budúcnosti svojho dieťaťa a neprejavuje záujem o školskú dochádzku, potom je prirodzené, že dieťa za ne pokladá školu za málo významné pre život. Ako príklad zaostávania rómskych detí v škole u rodičov uvádzajú na prvom mieste rodinu (Rosinský, 2001).

len na Slovensku, ale aj v Európe na celom svete so svojou históriou. fiujú pod a pravidiel a zásad, ktoré sú im dané od detstva. Existujú medzi nimi vz ahy, ktoré nedokáffe len tak hocikto iný pochopi . Svojou uzavretos ou (ola-ský Rómovia) vytvárajú hodnotový systém správania sa od narodenia po smr . Len majú nie o o im nikto nemôffe zobra a to je ich hrdos k svojmu rómstvu. Preci ujú ho každým d om. Svoje zvyky a tradície, odev, bývanie, jazyk, sú veci, ktorými sa odli-ujú od ostatných národov, alebo men-ín. Najvä -í významom pre Rómov je rodina. Tvorí základ vz ahov, lásky a súdrfnosti. Má výchovný charakter, u í uchováva svoje rómstvo. Príbuzenské a rodinné vz ahy sú posvätné. Existujú v nej ur íté hierarchické vz ahy medzi muflom a fienou, de mi a star-ími u mi. Deti sa u ia vzorce správania sa, ktoré dodrffiavajú po celý fivot a odovzdávajú ich z generácie na generáciu. Je vychovávané tak, aby sa vedelo postara nie len o seba, ale aj o svoju budúcu rodinu. Rodina drffí stále pohromade, i v dobrom, alebo zlom. Pre Rómov je to práve ich rómstvo- romipen (romino), ktoré je pre nich najdôleffitej-ou hodnotou fivota. Rómovia si dokáffu váffi aj to málo o majú. A aj to málo o majú ponúknú. Sú vedení k úcte loveku a udkosti, ktorú prejavujú. Najstar-í lenovia v rodine dbajú na výchovu svojho rodu, aby vedelo základné rómske hodnoty dodrffiava .

Úloha a postavenie fien nebolo len dba o domácnos a vychováva deti, ale ís príkladom. Rómske fieny vychovávali svoje dcéry tak, aby sa nemohlo na ne poveda zlého slova. Správne vychovaná Rómka znamenalo patri nú hrdos pre rodinu a dobré meno. Tak isto je to aj do dnes. Aj ke sa doba mení niektoré hodnoty sa uchovávajú. Vo vä -íne prípadov Rómstvo dodrffiavajú v dne-nej dobe ola-ský Rómovia. Hovorí, sa ffie oni sú ti praví, istý Rómovia, ktorí zachovávajú rómske zvyklosti a jazyk. Typické dlhé sukne ffien, dlhé ierne, alebo mahagónové vlasy, zlaté náu-nice a typický rómsky jazyk neostanú bez pov-ímnutia. Tieff vystupujú tak aby sa vedelo ffie sú to ola-ský Rómovia. Drffia sa svojej komunity a udí v nej. Ale nie každý ola-ský Róm je rovnaký. Aj medzi nimi existujú rozdiely. Sú bohat-í, vzdelanej-í a chudobní ola-ský Rómovia. Chudobnej-í fiujú vo svojich komunitách, alebo osadách. Bohat-í majú domy a od sociálne slab-ích nemajetných Rómov sa od le ujú, ale spája ich rómstvo, re a zvyky, ktoré dodrffiavajú. Vysoko-kolsky vzdelaní rómsky predstavitelia sa starajú o vnútorné záleffitosti a sú predsedami najvy-ích rómskych in-titúcií, súdov. Vä -inou rie-ia vnútorné záleffitosti v komunite, ktoré sa snaffa utaji pred ostatnými. Ola-ský Rómovia majú svoje pravidlá

nie je zainteresovaný do rómskej kultúry nevie rozpozna . Jednoduché sa dosta . Sú veci, ktoré nechcú, aby sa dostali švonô. Majú odli-né kultúrne hodnoty ako napríklad Rumungri, ktorí sú vä -inou podnetom skúmania. Rumungri sa nebránia a sú ove a viacej otvorenej-í v komunikácií s majoritou. Medzi týmito dvomi skupina existujú isté zna né rozdiely v ponímaní rómstva. Ako som spomenula ola-ský Rómovia svoje rómstvo nechcú prezentova pred majoritou a udrfiavajú pravé rómske zvyky ifle pravé rómsto. Skupinu Rumungrov neberú za sebe rovných a pokladajú ich za nepravých Rómov, ne istých. Naopak Rumungri vidia ola-ských Rómoch ako menej chcenú skupinu, ktorá robí šhanbuô Rómom. Vznikajú medzi nimi konflikty a nekomunikujú so sebou. Jedným dôvodom je aj to, fle jazyk ola-ských Rómoch je odli-ný od jazyka Rumungrov. Rumungri majú iné zásady a vzorce správania sa, ale vo vä -ine podobné. Svoje Rómstvo neprezentujú tak ako ola-ský. Ke fle Rumungri boli jedni z tých , ktorí sa prví usadili a fíli flivotom majoritnej spo lo nosti svojou adaptáciou sa zmenilo ich rómstvo. Typické rómske remeslá ufl vo vä -ine prípadov zanikli, ale aj ke ková ske remeslo sa uchováva dodnes. V Dunajskej Lufnej sú známi Rómski ková i, ktorí vyrábajú rôzne bytové doplnky a iný sortiment. Snaffia sa u i aj mlad-iu generáciu svojmu umeniu, aby sa rómske remeslá nevytratilo. V rade Rómov sú mnohí nadaní umelci. Nadaní Rómski hudobníci prostredníctvom svojej interpretácie zachovávajú tradíciu rómskej kultúry a -íri sa z generácie na generáciu. Od ías známej Rómskej primá-ky Cinky Panny sa rómska udová hudba zmodernizovala, ale stále v nej nachádzame typické rómske preci ovanie každého rytmu a tónu. Starodávne piesne a texty, ktoré vyjadrovali flivot, smútok, rados sa zachovali do dnes. Rómski interpreti ako bol Jozef Berky Mrenica, Cigánski diabli sú dne-nej dobe uchovávate mi rómskej hudby. Svoje rómske cítenie sa v sú asnej dobe vyjadruje aj prostredníctvom rôznych tane ných rómskych súborov, divadelných krúfkov a kapiel. Rómski hudobníci za ínajú na CD a DVD nahráva piesne, ktoré sa stali sú as ou vä -iny rómskych domácností. Realizujú sa predstavenia a stretnutia rómskych hudobníkov na festivaloch a pod. Každoro ne sa Rómovia stretávajú a tak môflu zbliflova na najznámej-om rómskom festivale Khamoro, ktorí sa koná v Prahe. Rôzne rómske piesne v najmodernej-ích podaniach a z rôznych kútov sveta sa svojim spôsobom podie ajú na rozvíjanie a hrdos rómskych piesní. Nie len hudbou preci ujú svoje rómstvo, ale aj prostredníctvom divadelných predstavení. Prispôbobi sa majoritnej spo lo nosti znamená opusti niektoré prvky zo svojho rómstva. Zvyky a oby aje sa lí-ia, typický charakteristický rómsky odev sa na-ích u Rumungrov nenachádza, jazyk má prevzaté prvky s ma arského jazyka. Rómskym jazykom hovoria

osti. Niektoré rodiny dokonca vôbec svoj rómsky jazyk u i ani svoje deti. Presadzujú cudzie jazyky ako anglický jazyk, alebo nemecký. V dne-nej dobe sú rómske rodiny, ktoré nevedia po rómsky, nepoznajú svoje korene, nepoznajú svoje kultúrne tradície. Za svoj pôvod sa hanbia a nechcú si prizna rómske ob ianstvo. Mnohí Rómovia sa hlásia k slovenskej národnosti, alebo ma arskej. Jeden z dôvodov ich konania sú predsudky, ktoré majoritná spoločnosť zaujala vo i Rómom. Rómske deti sa stretávajú s prejavmi netolerancie, výsmechu pre inú farbu pleti i ufl v -kole, alebo na ulici. Nevedia sa zaradi do spoločnosti, majú problémy v -kole aj v h adaní zamestnania. Vytvárajú subkultúry. Negatívne vlastnosti Rómskej men-iny sú najviac rozoberanou tematikou. Problémy v nezamestnanosti, vzdelanie, bývanie sú najproblematickejšie sociálne problémy. Neustálym problémom je aj chudoba, ktorá sa s Rómami spája. Stereotyp majoritnej spoločnosti je ten, že Rómova nechcú pracovať a prifľivujú sa na úkor pracujúcich ob anov Slovenskej republiky. Základným problémom je minulos kde si Rómovia zvykli na určité pe afné prostriedky, ktoré im -tát ponúkal. Zvykli si na poberanie sociálnych dávok z ktorých niektorí fljú z mesiaca na mesiac. Nedosiahlo to v-ak pozitívne reakcie a prístup ostatných udi. Nestarajú sa o to o bude o týfde, mesiac, ale fljú zo d a na de. Vä -ina negatívnych obrazov, ktoré Rómovia vytvárajú sa týka najchudobnej-ích osád a zapadajú tu aj sociálne vylú ení ob ania medzi ktorými sú aj Rómovia. Najohrozenejšou skupinou sú mladiství, ktorí mnohokrát skon ia v sociálnych in-titúciách. Rodinám sú odobrané deti pre nedostatok možností na výchovu, alebo pre ve ký počet detí kde rodi ia nie sú schopní uflivi každého lena v domácnosti. Deti nenav-tevujú -koly. Najhor-ia dochádzka sa týka vo vä -ine prípadov len Rómov. Rodi ia neuznávajú autoritu -kôl a u ite ov a tak u ia aj svoje deti. V -kolách sa vytvárajú bariéry rómskych detí a deti nerómov. Sú vytvorené rómske triedy, ktoré neakceptujú nerómskych u ite ov. Jedným z rie-ením vyrie-enia rómskej dochádzky do -kôl by bolo vytvorenie rómskych -kôl kde by sa stretávali. Mali by rómske vyu ovacie predmety, svoju kultúru, históriu osobnosti na ktorých by mohli byť hrdí a u ili by sa svojim jazykom. Rómska dochádzka detí je možno aj preto taká slabá, pretože sa v nej musia u i veciam ktorým nerozumejú a nemajú k tomu fliadny citový vz ah. Napríklad ma arské deti majú svoje -koly a vlastný vyu ovací jazyk v ktorom sa u ia o svojich dejinách a osobnostiach. Dochádzka a vzdelanie ma arských detí nie je spomínaná tak ako dochádzka a vzdelanie rómskych detí. Dôlefité pre Rómov je, aby poznali sami seba a boli hrdí na to kto sú. Je dôlefité, aby poznali svoje korene, svoju históriu, osobnosti a umelcov z radu Rómov na ktorých by mali byť hrdí a py-ní na to kto

ka im podobným. Na pochopenie Rómom sú za-ko ovaní
i, ktorí by mali by –pecializovaní na rómsku mentalitu. Nie
len deti sú jediným problémom o sa týka nevzdelanosti v rómskych osadách. Dospelí,
rodi ia sú na tom mnohokrát hor-ie. Deti na rozdiel od rodi ov je e-te moŕné prechova ,
ale aj to nie je jednoduché a niekedy aj nemoŕné, ale tu je reálna –anca na zlep-enie ich
vzdelanostnej úrovn. Tmav-ia ple je pre niektorých Rómov najvä –ím problémom pri
zamestnaní sa a uplatnení. Nevzdelanie Rómov je mnohokrát problémom v
nezamestnanosti. V dne-nej dobe je v-ade do nástupu práce vyŕadujú ukon-ené vzdelanie.
Niektorí Rómovia nemajú ani základné vzdelanie a majú problém na trhu práce. Svoje
neúspechy a –ance pri zamestnaní pripisujú svojej národnosti. Problémom pre spolo nos
sú marginalizovaní Rómovia ŕijúci na okraji spolo nosti. Tu treba poda pomocnú ruku
a zamyslie sa na prí iny ich dopadu a rie-enia takejto situácie. V posledných rokoch sa
robia projekty na zlep-enie vzdelanostnej úrovn Rómov. Slovenská republika vy lenila
financie aj na rozvoj rómskej kultúry prostredníctvom asopisov ako je napr. Romano
Nevo il. asopis rie-i aktuálne problémy, kde prispievajú Rómsky ob ania, ale nie len
oni. Existujú aj internetové stránky, ktoré zachytávajú rómsku kultúru, históriu, videá
a fotografie z prostredia Rómov. Aj takýmto spôsobom je moŕné oboznamova nerómov
s Rómami. V televízií sa vysielala program o Rómoch s názvom So vakeres, ktorí
prostredníctvom reportáŕí s rómskych osád, alebo domoch samotných Rómov pribliŕuje,
alebo sa snaŕí pribliŕí majoritnej spolo nosti pravdivý ŕivot, problémy, zvyklosti, prijatie,
alebo neprijatie majoritnej spolo nosti a pod. Rómsky pomocníci, komunitný a terénny
sociálny pracovníci sú povolaní na pomoc rómskym osadám a komunitám. Snaŕia sa zisti
prí iny úpadku a problémov rodine a pomôc . Niekedy je to dos nebezpe né a riskujú
svoje vlastné zdravie v hygienicky zŕých podmienkach. Rómsky problém je stály. Nikdy
sa nevyrie-i kompletne, ale je moŕné zasiahnu tam kde nám to moŕnosti dovo ujú.
Prvoradým cie om by bolo vyrie-enie deviantného správania sa a vzdelanostnej úrovn.
Pre pochopenie Rómskeho správania je nutné spozna a spoznáva ich. By s nimi
v kontakte a vytvorí si dôveru. Pozera sa na nich nie ako na ŕzlýchõ udí , ale na udí,
ktorí potrebujú pomôc a pochopi . Majú svoje negatíva, ktoré vyplývajú zo zlého
sociálneho statusu, ale aj pozitíva z ktorých treba vychádza . O to sa snaŕia aj Rómovia
by pochopení a neodstrkovaní na okraj spolo nosti. Chcú by vzdelaní, chcú ma dobrý
ŕivot, chcú ma dobré vz ahy s nerómami. Príkladom je ve a takýchto Rómov, ktorí
naŕivajú bezkonfliktne s majoritou. Nikdy nepoci ovali nenávis i opovrhovanie. To je



PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

e všetci Rómovia sú rovnakí a treba sa zamerať na Rómov,
až keď sa im naozaj podarí dosiahnuť lepšie životné podmienky.

V Rómskej kultúre je veľa hodnôt a prvkov, ktoré by mohli byť príkladom pre ostatných ľudí a národov. Hlavným cieľom tejto práce bolo poukázať práve na tieto aspekty. Pri štúdiu literatúry som sa oboznámila s mnohými zaujímavými zvykmi, ktoré Rómska kultúra uchováva. Rodinné pravidlá sú príkladmi pre mnohé rodiny aj Nerómov žijúci na Slovensku. Rómsku menšinu stretávame v meste, obchodných centrách, na ulici. Mnohokrát nás napadajú len negatívne stránky týchto ľudí. Mnoho ľudí nevie čo vo vnútri ukrývajú akým spôsobom žijú. Ako cítia a vnímajú, akú hrdosť prechovávajú k svojim blízkym a k svojim hodnotám. Cieľom mojej práce bolo priblížiť tradičnú Rómsku kultúru. Čo v sebe zahŕňa a pre samotných Rómov znamená. Aké rodinné vzťahy a väzby medzi nimi existujú.

Práca sociálnych pracovníkov a inštitúcií s Rómami nie je jednoduchá. Sociálni pracovníci sú odkázaní na oboznámenie so sociálnou situáciou Rómskej menšiny a snažia sa pomôcť tam kde to možno je. Záleží to aj od samotných Rómov či to sami chcú a sú ochotní aj nie obojstranne. Hlavným spôsobom pre lepšie vzťahy je prekonávanie predsudkov z oboch strán. Preštudovanie si literatúry ma oboznámilo a priblížilo k Rómskej kultúre, tradíciami a hodnotám správania sa a možnosťami pre riešenie sociálnych problémov.

VEDÍCÝCH ZDROJOV

- Bartolomej. D, 1999 - Romové, tradice a sou asnost. Moravské zemské muzeum / SVAN, Brno ISBN 80-7178-250-5
- Bar-a. P, 1999 - Politické teórie multikulturalizmu, Brno: CDK ISBN 80-8050-457-1.
- Davidová. E 1965- Bez kolíb a -iatrov, Ko-ice, Východoslovenské nakladate stvo, Ko-ice s. 194 ISBN 978-3-. 9810857-8-5
- Davidová. E, 1999 - Romové ó Roma, Brno, s. 131 ISBN 80 ó 8083 ó 231 ó 5
- Davidová. E, 1995, Romano Drom, Vydavateľství Univerzity Palackého, 93 s. ISBN 80-7067-533-0
- Hancock. I, 2005 - My Rómky národ , Bratislava: Slovak Edition Petrus Publisher, 258 s. ISBN ó 80-88939-97-6
- Horváthová. E, 1964 - Cigáni na Slovensku. Bratislava, s. 563 ISBN 80-968744-1-1
- Horváthová. J, 2006 - Devleskere have, Poprad: Region s.r .o. , 176 s, ISBN 80-969344-0-6
- Hübschmannová. M, 1995 - *Amari abeceda. Na-a abeceda.* Bratislava: Goldpress Publishers s. 64 ISBN 80-855584-21-2
- Lehoczká. L,- Haburajová- Ilavská. L 2008, - Priestor pre integritu Rómov, UKF Nitra, 194 s. ISBN 978-80-8094-406-3
- Liégeois J. P. 1997- Rómovia, Cigáni, Ko ovníci, Bratislava: Charis s. r. o., 272 s, ISBN 80-967674-2-9
- Luflica. R , 2004 - Kapitoly z Rómskej Kultúry , Trnava : s. ISBN 80-89104-34-7
- Mann. A, 2006 ó Metodická príru ka pre multikultúrnu výchovu, Bratislava: Nadácia Milana Týmne ku, s. 108, ISBN 80-89008-21-6
- Mann. A, 2001 - Rómsky dejepis, Praha: Fortuna 48 s. ISBN 80-7168-762-6
- Matulay. S, 2003 - Rómovia cez prizmu sociologického výskumu, UKF Nitra, 82 s. ISBN 80-8050-578-0
- Poláková. E , 2005, Postavenie a rola rómskej feny v spoločnosti, Trnava ISBN 80-89220-06-01
- Poláková. E., 2002ó Týmúdie na tému etika a rómska problematika, UKF Nitra, 63 s. ISBN 80-8050-525-X

- nie úrovne socializácie Rómskeho etnika prostredníctvom
ch a misijných pracovníkov a asistentov u ite a, UKF Nitra,
306 s. ISBN 80-8050-987-5
- í an. P, 1998 ó S Romy flít budeme ó Jde o to jak, Portál s. r. o., 142 s. Praha ISBN 80-7178-250-5
- Samuel Augustin ab Hortis , 1995 - Cigáni v Uhorsku, Bratislava: Týmúdio ódd, 203 s. ISBN 80-967263-2-3
- Stojka. P - Pivo . R, 2003 ó Amáro Trajo, Inforoma, Bratislava , 138 s. ISBN 80-969055-0-3
- Tu ná. E, 2003 ó Empirické poznatky z edukácie Rómskych detí, vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní Rómskych detí, FSV & PP UKF, Nitra, 241 s. ISBN 80-8050-667-1
- Va-e ka. M, 2002 - Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku, Bratislava, 901 s. ISBN 80-88935-41-5
- filová. A, 2005 - Chudoba a jej premeny na Slovensku, Badín: Mentor ISBN 80-968932-2-X